

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 19 (2008)

Επιχειρηματική ηθική

Η Αριστερά: πρόταγμα ή /και απειλή;

Ηλίας Κατσούλης

doi: [10.12681/sas.668](https://doi.org/10.12681/sas.668)

Copyright © 2015, Ηλίας Κατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κατσούλης Η. (2015). Η Αριστερά: πρόταγμα ή /και απειλή;. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 19, 227-242. <https://doi.org/10.12681/sas.668>

Εισαγωγικά

Στις εκλογές της 16^{ης} Σεπτεμβρίου 2007 συντελέστηκαν στο πολιτικό μας σύστημα ορισμένες, οριακές έστω, αλλαγές που ίσως αποδειχθούν προάγγελοι μεγαλύτερων αλλαγών στο μέλλον. Φαινομενικά σημαντικότερη μπορεί να θεωρηθεί η για πρώτη φορά μετά το 1977 εκλογή στο κοινοβούλιο ενός κόμματος της άκρας Δεξιάς, του ΛΑΟΣ. Πολύ σημαντική μπορεί να αποδειχθεί η αύξηση των ψήφων της Αριστεράς, ιδιαίτερα η εντυπωσιακή αύξηση των ψήφων του ΣΥΡΙΖΑ. Το γεγονός ότι για πρώτη φορά από το 1996, δύο κόμματα εξουσίας, η ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ, συγκέντρωσαν μαζί λιγότερο από το 80% των έγκυρων ψηφοδελτίων, μπορεί να θεωρηθεί αν μη τι άλλο ως μια προειδοποίηση.

Στο πλαίσιο αυτής της μελέτης θα προσπαθήσω να δείξω γιατί οι αλλαγές που άρχισαν να γίνονται ορατές και καταγράφηκαν στο αποτέλεσμα των εκλογών του περασμένου Σεπτεμβρίου όχι μόνον δεν είναι συγκυριακές αλλά και ότι υποκρύπτουν μία δυναμική που εάν δεν κατανοηθεί και δεν ελεγχθεί με τα κατάλληλα μέσα μπορεί να οδηγήσει το σύστημα του κομματικού διπολισμού, έτσι όπως το γνωρίσαμε έως τώρα, σε αδιέξοδα και, ενδεχομένως, στην κατάρρευση του.

Εκείνο που μπορεί να ειπωθεί σε σχέση με τη νίκη της ΝΔ και το εκλογικό της αποτέλεσμα (41,8% έναντι 45,3% το 2004) είναι ότι αποτελεί τη συνέχεια της εντολής για μια οκταετία που της δόθηκε στις εκλογές του 2004 και η οποία εντολή έχει ακριβώς ημερομηνία λήξης. Παρά τη σχετική απραξία μιας ολόκληρης κυβερνητικής θητείας και παρά την έκδηλη αδυναμία να προλάβει ή να ελέγξει τις βιβλικές καταστροφές του καλοκαιριού, η ΝΔ κέρδισε τις εκλογές του 2007 διότι το ελληνικό εκλογικό σώμα θεώρησε ότι της ανήκει μια δεύτερη ευκαιρία ως αντιστάθμισμα της εικοσαετούς διακυβέρνησης της χώρας από το ΠΑΣΟΚ. Έχοντας, λοιπόν, υπόψη τις ραγδαίες αλλαγές που συντελούνται τις τελευταίες δύο δεκαετίες στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, είναι βέβαιο ότι η εντολή διακυβέρνησης που δίδεται από το εκλογικό σώμα θα έχει μικρότερη χρονική διάρκεια, γεγονός που δείχνουν ήδη οι εξελίξεις σε άλλες χώρες (Γαλλί-

---

* Καθηγητής Πολιτικής Κοινωνιολογίας, ikatsoulis@hol.gr

α, Γερμανία, Ιταλία, Σουηδία). Με άλλα λόγια, εντολές διακυβέρνησης τύπου Thatcher, Kohl, Mitterrand δεν φαίνονται πια πιθανές. Υπ' αυτή την προοπτική, η κυβέρνηση της ΝΔ θα πρέπει να ικανοποιήσει με συγκεκριμένα μέτρα πολιτικής τις απαιτήσεις του εκλογικού σώματος πράγμα που μέχρι τώρα, αρχές του 2008, όχι μόνον δεν κατορθώνει αλλά δείχνει να έχει παρασυρθεί στη δίνη σκανδάλων που τα ίδια της τα μέλη κατ' εξακολούθηση προκαλούν.

Ο δικομματισμός απειλείται

Αναφέρθηκα ήδη στο γεγονός ότι το αποτέλεσμα των τελευταίων βουλευτικών εκλογών προοιωνίζεται αλλαγές που μπορούν να μεταβάλουν τις βασικές συντεταγμένες του πολιτικού μας συστήματος. Μέχρι τις εκλογές του 2007, το ελληνικό κομματικό σύστημα, έτσι όπως αυτό διαμορφώθηκε μετά το 1974, θα μπορούσε να καταταγεί σε εκείνον τον τύπο των εκλογικών συστημάτων τα οποία οι Lipset & Rokkan (1967: 1-54) ονόμασαν παγιωμένα με την έννοια ότι παρέμειναν για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα εγκλωβισμένα σε σταθερές και ακίνητες διαχωριστικές γραμμές (cleavages) ιδεολογικού, κοινωνικού, οικονομικού και τοπικού χαρακτήρα οι οποίες τα προσδιόριζαν. Μια κάποια κινητικότητα (volatility) αρχίζει να εκδηλώνεται στη διάρκεια των πρώτων χρόνων της τρέχουσας δεκαετίας, περιορίστηκε όμως στις ανταλλαγές ψηφοφόρων μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων. Αν και θα ήταν παρακινδυνευμένο να υποστηριχθεί με βεβαιότητα, είναι αλήθεια ότι το ελληνικό κομματικό σύστημα αρχίζει να 'κινείται' στο μέτρο που ο κυρίαρχος δικομματισμός αδυνατεί να ανταποκριθεί σε ανάγκες τις οποίες δημιουργούν οι ραγδαίες αλλαγές και χωρίζουν την ελληνική κοινωνία σε εκείνους που ωφελούνται και σε εκείνους που απειλούνται, περιθωριοποιούνται ή παραμένουν εκτός. Το γεγονός ότι οι αλλαγές αυτές βιώνονται στην Ελλάδα κατά έναν ιδιαίτερο τρόπο απειλητικά αποδεικνύεται και από μια μεγάλη πλανητική έρευνα που διεξήγαγε τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο του 2007 η αμερικανική εφημερίδα *The Wall Street Journal* και, εν μέρει, αναδημοσίευσε η *Ελευθεροτυπία* (4-5 Ιανουαρίου 2008: 16-17). Ο τίτλος που επέλεξε η τελευταία, 'Η Ελλάδα του φόβου' είναι χαρακτηριστικός όσο και επιτυχής. Είναι ακριβώς αυτός ο φόβος που διατρέχει την ελληνική 'αμυντική' κοινωνία και κουλτούρα (Κατσούλης 2003) σε όλη τη νεότερη ιστορία της και κάνει τόσο δύσκολη την ένταξη της χώρας σε διαδικασίες, όπως εκείνη της ένταξης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, οι οποίες μπορούν να αποδειχθούν σωτήριες.

Στη συνέχεια θα αναφερθώ στην κατάσταση που διαμορφώνεται στον ευρύτερο χώρο της Αριστεράς στον οποίο –με επιφυλάξεις αλλά για λόγους ερευνητικής σαφήνειας– τοποθετώ το 'όλον ΠΑΣΟΚ'.

Εκλογική ήττα και εκλογή προέδρου

Αν και οι αιτίες της εκλογικής ήττας του ΠΑΣΟΚ δεν συζητήθηκαν κατά τέτοιον τρόπο ώστε να συναχθούν συμπεράσματα τα οποία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διαμόρφωση πολιτικών προτάσεων που θα δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις επανόδου, εν τούτοις υπόφωσκαν στις αντιπαράθεσεις του εκλογικού αγώνα για την ανάδειξη του προέδρου. Είναι βέβαιο ότι μια σε βάθος έρευνα της όλης εκλογικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο 'στρατοπέδων' θα αναδείκνυε το γεγονός ότι το ΠΑΣΟΚ είχε χωριστεί σε δύο παρατάξεις οι οποίες χρησιμοποιούσαν η μία εναντίον της άλλης όλα τα μέσα που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια του ανταγωνισμού για την εξουσία μεταξύ δύο διαφορετικών κομμάτων. Μια πρώτη, λοιπόν, διαπίστωση που προκύπτει από τη μορφή και το περιεχόμενο του προεκλογικού αγώνα για τη θέση του προέδρου είναι ότι το 'Κίνημα' έχει διασπαστεί. Αν και το τι χωρίζει τα 'δύο κόμματα στο ένα' δεν προέκυψε στη διάρκεια της εσωκομματικής προεκλογικής αναμέτρησης, εντούτοις αναδεικνύεται εάν συγκρίνει κανείς τις στοχοθεσίες των δύο τάσεων και τα μέσα τα οποία θεωρούσαν κατάλληλα για να τις επιτύχουν.

Εκείνο που ορατά διέκρινε τις πολιτικές των δύο κύριων μονομάχων για τη θέση του προέδρου (για λόγους οικονομίας δεν αναφέρουμε στον τρίτο υποψήφιο) ήταν αυτό που ο καθένας διατύπωνε ως άμεσο στόχο και τον κατέθετε ως συγκεκριμένη πρόταση για την εκλογή του. Ο Γ. Παπανδρέου, χρωμαμένος με την πρόσφατη εκλογική ήττα, θεώρησε ότι η αδυναμία επανόδου του 'Κινήματος' στην εξουσία οφείλεται στις ξεπερασμένες δομές του, στην έλλειψη νέων και σύγχρονων ιδεών πολιτικής αλλά και στη μεγάλη επιρροή που ασκούσαν οι 'βαρόνοι' μέσα στο κίνημα. Αυτά υποσχόταν να αλλάξει και για την υλοποίηση αυτής της αλλαγής μέσα στο κίνημα ζητούσε την ψήφο των μελών, φίλων και εκλογέων του ΠΑΣΟΚ. Αντίθετα, ο Ευ. Βενιζέλος, στηριζόμενος σε εκείνο το σκέλος των δημοσκοπήσεων που τον αναδείκνυε ως τον καταλληλότερο για να νικήσει τον Κ. Καραμανλή και αγνοώντας τα άλλα ποιοτικά στοιχεία των ίδιων δημοσκοπήσεων, έθεσε ως πρωταρχικό στόχο της διεκδίκησης της προεδρίας στο 'Κίνημα' την επάνοδο στην εξουσία το ταχύτερο δυνατόν. Μάλιστα την υπόσχεση να οδηγήσει ξανά το κίνημα σε νικηφόρα πορεία ο Ευ. Βενιζέλος τη συνόδευσε πολλές φορές με εξάρσεις αυταρέσκειας και προβολής της υπεροχής του ως αρχηγού, πολιτικού, διανοούμενου, δημαγωγού κ.λπ. που στήριζαν μεν τις αρχηγικές του επιδιώξεις αύξαναν όμως και τη δυσπιστία ενός μέλους του εκλογικού σώματος αναφορικά με τη δημοκρατικότητα τόσο του ίδιου ως πολιτικού όσο και των επιδιώξεών του.

Το δεύτερο διακριτό στοιχείο της πολιτικής πρότασης των δύο διεκδικητών της εξουσίας στο 'Κίνημα' ήταν η συγκεκριμένη πολιτική που θα ακολουθούσαν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Εδώ φάνηκαν τα αδιέξοδα και των δύο υποψηφίων που δεν ήταν άλλα από τα αδιέξοδα του 'όλου ΠΑΣΟΚ' μετά το άδοξο τέλος που πήρε το εγχείρημα του 'εκσυγχρονισμού' των κυβερνήσεων του

Κ. Σημίτη. Εκείνο που αναδείχθηκε σε όλη τη διάρκεια της εσωκομματικής προεκλογικής εκστρατείας ήταν η απουσία πολιτικής πρότασης. Στη διάρκεια της θητείας του στην αντιπολίτευση (2004-2007) το ΠΑΣΟΚ αναζήτησε πολλές φορές προτάσεις λύσεων στα φλέγοντα ζητήματα της χώρας επικαλούμενο ξένα πρότυπα.¹ Οι συζητήσεις για το 'σουηδικό' μοντέλο του κοινωνικού κράτους ή το 'γερμανικό' μοντέλο του εκλογικού συστήματος είναι γνωστές· δεν οδήγησαν όμως σε συγκεκριμένες προτάσεις εφαρμοσμένης πολιτικής.² Το ίδιο γνωστή είναι και η αδυναμία του ΠΑΣΟΚ να συμφωνήσει σε μια συγκεκριμένη γραμμή στο πρόβλημα των πανεπιστημίων (νόμος πλαίσιο, άρθρο 16) αλλά και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής (σχέδιο Ανάν). Όλη αυτή η έλλειψη πολιτικής αλλά και οι ασυμφωνίες μεταξύ των δύο βασικών υποψηφίων σε σημαντικά θέματα έγινε προσπάθεια να καλυφθούν με τη χαρακτηριστική για λαϊκιστικά κόμματα επίκληση μιας 'αριστερής' πολιτικής την οποία και ο Γ. Παπανδρέου και ο Ευ. Βενιζέλος υπόσχονταν να εφαρμόσουν χωρίς να είναι σε θέση να ορίσουν σε τι ακριβώς συνίσταται η 'αριστερή' πολιτική την οποία επαγγέλλονταν. Και όχι μόνον αυτό: ο κάθε ένας από τους δύο υποψηφίους διεκδικούσε για τον εαυτό του και μόνον την τιμή να είναι 'αριστερός' και κατηγορούσε τον αντίπαλό του για κρυφές 'δεξιές' ή και νεοφιλελεύθερες προτιμήσεις.

Οι στρατηγικές: ανανέωση του 'Κινήματος' ή επάνοδος στην εξουσία

Σε όλη την αντιπαράθεση μεταξύ των δύο βασικών υποψηφίων εκείνο που περισσότερο αναδείχθηκε ήταν οι έκδηλα διαφορετικές στρατηγικές τους. Ο Γ. Παπανδρέου, αντιλαμβανόμενος ότι η μείωση της επιρροής στην ελληνική κοινωνία του κινήματος του οποίου ηγείτο δεν οφειλόταν μόνο στην αδυναμία επίτευξης συμφωνίας μεταξύ των στελεχών του στην προβολή ορισμένων πολιτικών (το παράδειγμα του άρθρου 16) ούτε είχε ως μόνη αιτία την εξακολουθητική κυριαρχία για τρεις ολόκληρες δεκαετίες των ίδιων ανθρώπων και νοοτροπιών. Αυτά και άλλα πολλά αποτελούσαν οπωσδήποτε σοβαρά εμπόδια στο νέο ξεκίνημα και στην υλοποίηση της υπόσχεσης να τα 'αλλάξει όλα' με την οποία ο Γ. Παπανδρέου ξεκίνησε την πολιτική του διαδρομή ως πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ. Όμως η βασική αιτία της αδυναμίας του ΠΑΣΟΚ να επανέλθει και να κυριαρχήσει στην πολιτική ζωή του τόπου θεωρήθηκε ότι ήταν η 'καθεστωτική' αντίληψη που είχε επικρατήσει, ο 'κυβερνητισμός' όπως αποκαλούσε την αδυναμία παραγωγής νέων ιδεών πολιτικής, που εμπόδιζε το κίνημα να ανοιχτεί στις προκλήσεις της νέας εποχής. Η εμμονή του Γ. Παπανδρέου στην ανάγκη πρώτα να αλλάξουν οι δομές, η ιδεολογία και η νοοτροπία του κινήματος και ύστερα να στοχοθετηθεί η επάνοδος στην εξουσία αποδείχτηκε ότι ανταποκρινόταν στις επιθυμίες της ευρύτερης εκλογικής βάσης του ΠΑΣΟΚ. Στο χρονικό διάστημα του ενδοκομματικού προεκλογικού αγώνα που, όπως ήδη ανέφερα, πήρε τη μορφή και την ένταση ενός αγώνα μεταξύ δύο διαφορετικών κομμάτων, η προτίμηση του εκλογικού σώματος στράφηκε προς την πρόταση Παπανδρέου γε-

γόνος που από ένα μεγάλο μέρος του εκλογικού σώματος αλλά και των αναλυτών της εκλογικής συμπεριφοράς εκτιμήθηκε ως αντίφαση αφού το ίδιο εκλογικό σώμα –και το ευρύτερο αλλά και το στενότερο– ομολογούσε ότι ο Ευ. Βενιζέλος υπερέχει ως πολιτικός ηγέτης και ότι εκείνος ήταν καταλληλότερος, ως αρχηγός, να διεκδικήσει την εξουσία από τον Κ. Καραμανλή. Αν, λοιπόν, για τους σχολιαστές της πολιτικής μας ζωής και της συμπεριφοράς του εκλογικού σώματος οι προτιμήσεις των μελών, φίλων και ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ δημιουργούν προβλήματα λογικής ερμηνείας, δεν συμβαίνει το ίδιο με την επιστημονική αποτίμηση των προτιμήσεων αυτών. Η κυρίαρχη άποψη στην πολιτική επιστήμη αντιλαμβάνεται τον πολίτη στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες ως ένα *ορθολογικό* άτομο το οποίο κάνει τις επιλογές του: πολιτικές, οικονομικές ή άλλες με γνώμονα την εξυπηρέτηση του ατομικού ή του συλλογικού του συμφέροντος. Κάθε απόφαση που παίρνει ο ορθολογικός ψηφοφόρος υπακούει στην προσδοκία μεγιστοποίησης του οφέλους του ή, όπως λέγεται στην επιστημονική γλώσσα, του *‘εισοδήματος χρησιμότητας’*. Βέβαια, στην επιστημονική εξήγηση της εκλογικής συμπεριφοράς το εισόδημα χρησιμότητας ορίζεται, κυρίως, από το οικονομικό συμφέρον του πολίτη αλλά *όχι μόνον από αυτό*. Άλλου είδους επιλογές, πολιτικού, ιδεολογικού αλλά και συναισθηματικού χαρακτήρα μπορούν να επηρεάσουν την ψήφο του. Εκείνο όμως που έχει σημασία είναι ότι οι προτιμήσεις που διαμορφώνουν την απόφασή του ιεραρχούνται κατά τρόπο ο οποίος καθορίζεται από τις εμπειρίες και τη γνώμη που έχει σχηματίσει για τα κόμματα, την πολιτική τους, την ηγεσία τους, τα προγράμματά τους, την αξιοπιστία τους κ.λπ. (βλ. Downs 1997).

Το σύνολο των παραμέτρων που επηρεάζουν την εκλογική απόφαση του ορθολογικού ψηφοφόρου προκύπτει θεωρητικώς από μια υπεύθυνη αξιολόγηση όχι μόνον της προεκλογικής παρουσίας των κομμάτων και των στελεχών τους αλλά και της ιστορίας τους είτε ως κυβερνητικών κομμάτων είτε ως κομμάτων της αντιπολίτευσης, μείζονος ή ελάσσονος. Από αυτή την εκτίμηση της (βιωμένης) εμπειρίας του ψηφοφόρου δημιουργείται η λογικά θεμελιωμένη προσδοκία ότι, σε περίπτωση υπερψήφησης και νίκης ενός κόμματος, το εισόδημα χρησιμότητας που γι’ αυτόν θα προκύψει θα είναι τέτοιο που θα τον ικανοποιεί. Με άλλα λόγια, το εισόδημα χρησιμότητας του ψηφοφόρου και του εκλογικού σώματος αποτελείται από το σύνολο των ωφελειών που προκύπτουν από την υπερψήφηση ενός κόμματος, το άθροισμα των οποίων είναι μεγαλύτερο από εκείνο που θα προέκυπτε από την υπερψήφηση ενός άλλου κόμματος. Εάν δεχθούμε ότι έτσι, περίπου, έχουν τα πράγματα, τότε αρχίζει να εξηγείται η *‘αντίφαση’* που, σύμφωνα με τους αναλυτές, εμφάνιζαν τα δημοσκοπικά ευρήματα της εσωκομματικής προεκλογικής περιόδου αλλά και τα ίδια τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας για την ανάδειξη του προέδρου: από τη μία μεριά, ο Ευ. Βενιζέλος να θεωρείται καταλληλότερος ως διεκδικητής της πολιτικής εξουσίας για το ΠΑΣΟΚ και, από την άλλη, να ψηφίζεται ο Γ. Παπανδρέου ως πρόεδρος

του 'Κινήματος'. Τι σημαίνει αυτή η, καταρχάς, αντιφατική επιλογή; Από όσα προηγήθηκαν, νομίζω ότι μπορεί να εξηγηθεί με την αναφορά στο γεγονός ότι η πλειοψηφία των μελών, οπαδών και ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ δεν θεωρεί ότι μια ενδεχόμενη εκλογική νίκη του κόμματός τους με πρόεδρο τον Ευ. Βενιζέλο θα αυξήσει το εισόδημα χρησιμότητας, έτσι όπως το αντιλαμβάνεται αυτή η πλειοψηφία. Σημαίνει μάλιστα, ότι η πλειοψηφία των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ εκτιμά ότι από μια ενδεχόμενη νίκη του σημερινού 'καθεστωτικού' ΠΑΣΟΚ υπό την ηγεσία του Ευ. Βενιζέλου, τις όποιες ωφέλειες που θα προκύψουν θα τις καρπωθούν οι ίδιοι άνθρωποι που καρπώθηκαν τις αντίστοιχες στο παρελθόν, κάτι που η πλειοψηφία αυτή όχι μόνον δεν επιθυμεί να συμβεί αλλά θέλει και να αποτρέψει. Είναι ο Ευ. Βενιζέλος ο οποίος, προσανατολισμένος σχεδόν αποκλειστικά στη διεκδίκηση της εξουσίας στο 'Κίνημα' και τη χώρα, δημιουργεί τον φόβο της επιστροφής σε ένα κομματικό παρελθόν νομής της εξουσίας από τους λίγους. Ο Γ. Παπανδρέου, αντίθετα, δεν υποσχέθηκε νίκες, τουλάχιστον για το άμεσο μέλλον, αλλά ζήτησε την εγκατάλειψη ιδεών, πρακτικών, νοοτροπιών αλλά και στελεχών που αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία ενός 'Κινήματος' με μελλοντικούς προσανατολισμούς, όπως αυτός τους αντιλαμβάνεται. Για τη βάση του ΠΑΣΟΚ, φάνηκε ότι η εσωκομματική διαμάχη για το 'ποιο ΠΑΣΟΚ θέλουμε' είναι πιο σημαντική από τη μάχη που δίνεται στο πλαίσιο του κομματικού ανταγωνισμού. Περισσότερο από την επάνοδο στην εξουσία, οι οπαδοί του ΠΑΣΟΚ επιθυμούν την τακτοποίηση θεμάτων που χρονίζουν: τον ιδεολογικό-πολιτικο-προγραμματικό προσανατολισμό του 'Κινήματος', την προνομιακή σχέση με το κράτος μερίδας των στελεχών του, την απόσταση ηγεσίας και πολιτικού προσωπικού από την πραγματική ζωή κ.λπ. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι σε ολόκληρη την προηγούμενη τετραετία διακυβέρνησης της χώρας από τις κυβερνήσεις της ΝΔ σε καμία σφυγμομέτρηση της κοινής γνώμης το ΠΑΣΟΚ δεν ξεπέρασε την κυβερνητική παράταξη στην προτίμηση των ψηφοφόρων,³ πράγμα πολύ ασυνήθιστο σε διπολικά συστήματα, αλλά –και το κυριότερο–, σε όλη, σχεδόν, τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η ΝΔ υπερείχε του ΠΑΣΟΚ σε θέματα [issues] που περισσότερο απασχολούν τους πολίτες. Για τους λόγους αυτούς αλλά και για άλλους, ίσως δευτερεύοντες –όπως έλεγχος του κομματικού μηχανισμού, υποστήριξη από τους 'βαρόνους' (μια πραγματική αντίφαση σε σχέση με όσα υποστηρίχθηκαν πιο πάνω, ερμηνεύσιμη όμως), προπάντων όμως η νοστορπία της διαδοχής και της συνέχειας που επιτρέπει την επιβολή μιας αντίληψης κληρονομική δικαίω μεταβίβασης της εξουσίας στο 'Κίνημα' από τον πατέρα στον πρωτότοκο γιο– παρέμεινε το ΠΑΣΟΚ δεύτερο στις προτιμήσεις του εκλογικού σώματος. Είναι αλήθεια –και αυτό το επαληθεύει η εμπειρία και η επιστημονική γνώση (Schumpeter 2006)– ότι τα κόμματα είναι, προπάντων, εκλογικές μηχανές και υπάρχουν για να κερδίζουν εκλογές: μόνον που τα κόμματα μαζών, τα κόμματα εξουσίας, πρέπει να πείθουν ότι θέλουν να κερδίσουν την εξουσία για τους πολλούς και όχι για τους λίγους.

Η Αριστερά ως άλλοθι...

Σε όλη τη διάρκεια του εσωκομματικού προεκλογικού ανταγωνισμού στο ΠΑΣΟΚ ο προγραμματικός λόγος και οι εξαγγελίες πολιτικής, όταν δεν καλύπτονταν από τη συζήτηση για τη στρατηγική: νίκη στις εκλογές ή ανανέωση του 'Κινήματος', επικεντρώνονταν ή εξαντλούνταν στην προβολή μιας 'αριστερής' πολιτικής προοπτικής την οποία ο καθένας από τους δύο υποψήφιους υποσχόταν αυτός και μόνος να την υλοποιήσει σε αντίθεση με τον συνυποψήφιό του ο οποίος φλέρταρε τάχατες με 'δεξιές', 'νεοφιλελεύθερες' πολιτικές. Ιδιαίτερα από την πλευρά του Γ. Παπανδρέου, ο Ευ. Βενιζέλος κατηγορήθηκε πολλές φορές ότι 'γέρνει' προς τα δεξιά. Η εμμονή και των δύο υποψηφίων να καλύπτουν την αδυναμία τους να καταθέσουν συγκεκριμένες προτάσεις με αφηρημένες επικλήσεις 'αριστερών' πολιτικών, φέρνει στην επιφάνεια μια πραγματικότητα που περισσότερο έχει σχέση με τη συσκοτισμένη, εξαυλωμένη –θα έλεγα– έννοια της 'Αριστεράς' που υπάρχει στην Ελλάδα. Το γεγονός ότι και τα τελευταία χρόνια, όταν τα πράγματα έχουν τόσο ριζικά αλλάξει παντού, παρακολουθούμε τις αντεγκλήσεις μεταξύ ΠΑΣΟΚ, ΣΥΡΙΖΑ αλλά και ΚΚΕ για το τι είναι το γνήσια 'αριστερό' στην πολιτική, ενώ στελέχη των ίδιων κομμάτων αλληλοκατηγορούνται για έλλειψη ...αριστερότητας (!) και, από την άλλη μεριά, μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας καλούν τα κόμματα και τις ηγεσίες τους να πουν 'κάτι το αριστερό, χωρίς περιστροφές και χωρίς εισαγωγικά...', δείχνει ότι ο λόγος για την Αριστερά χάνει σε αξία, γίνεται άλλοθι. Όταν ακριβώς απαξιωμένοι και καταδικασμένοι στο εκλογικό σώμα, την ακαδημαϊκή κοινότητα, γενικά στην κοινή γνώμη, πολιτικοί, επιστήμονες και δημοσιογράφοι είναι εκείνοι που ζητούν 'αριστερή' πολιτική, τότε η αναζήτηση 'αριστερών' απαντήσεων στα πολιτικά μας πράγματα μοιάζει με το κυνήγι κρυμμένου ή και ανύπαρκτου θησαυρού. Και όμως, η Αριστερά, ως επιλογή οικονομικής πολιτικής, ως πολιτικό ρεύμα αλλά και/ προπάντων ως κοσμοθεωρητικό πρόταγμα κάνει ακόμη αισθητή την παρουσία της στη διεθνή πολιτική με στόχο τη βελτίωση της θέσης των εργαζόμενων τάξεων, τη διεύρυνση της πολιτικής δημοκρατίας και των δικαιωμάτων και ως αντίληψη ισότητας, ισοπολιτείας και δικαιοσύνης για όλους. Όμως εκείνο που μετά την κατάρρευση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού και τον διασυρμό της έννοιας της 'Αριστεράς' που ταυτίστηκε μαζί του απομένει για κάθε χώρα να διευκρινίσει είναι να ορίσει τι σημαίνει σήμερα Αριστερά.

Εάν η ιστορική διάκριση Αριστεράς-Δεξιάς ανάγεται στη βασική διάκριση μισθωτής εργασίας και εργοδοσίας, είναι βέβαιο ότι η διάκριση αυτή έχει ξεπεραστεί κατά έναν μη αναμενόμενο στις σοσιαλιστικές ουτοπίες του παρελθόντος τρόπο. Και να μεν η μισθωτή εργασία τελικά γενικεύτηκε, οι ίδιοι όμως οι εργαζόμενοι που στα πρώτα στάδια του καπιταλισμού ήταν φορείς μόνον της εργατικής τους δύναμης είναι σήμερα ιδιοκτήτες υλικών και άυλων αγαθών ενώ δυναμική είναι η εμφάνιση του εργαζόμενου πολίτη-επενδυτή ο οποίος κατέχει κάθε είδους ομόλογα και τίτλους και ενδιαφέρεται περισσότερο για τις εξελίξεις

στα χρηματιστήρια και στις διεθνείς χρηματαγορές παρά στην αγορά εργασίας (βλ., ενδεικτικά, Κατσούλης 2005). Από την άλλη μεριά, όλο και πιο δυναμικά κάνει την εμφάνισή του ο διαχειριστής της εργατικής του δύναμης πολίτης-επιχειρηματίας [Arbeitskraftunternehmer] ο οποίος, είτε ως ιδιοκτήτης τίτλων της επιχείρησης στην οποία εργάζεται είτε ως ανεξάρτητος εργαζόμενος σε ξένη επιχείρηση, γίνεται φορέας συμφερόντων και μιας κοινωνικής συνείδησης που δεν βρίσκει το αντίστοιχό της στο παραδοσιακό περιεχόμενο της αντίθεσης Αριστερά-Δεξιά (Voss & Rongratz 1998). Όμως, εάν οι παραδοσιακές αντιθέσεις έχουν υποχωρήσει, αυτό δεν σημαίνει ότι παύουν να υπάρχουν αντιθέσεις. Αυτές όμως δεν εξαντλούνται ή τέλος πάντων δεν επικεντρώνονται μόνο στην αγορά εργασίας ούτε βρίσκουν την ανταπόκρισή τους στην αντίθεση Αριστερά-Δεξιά. Οι νέες αντιθέσεις τις οποίες θα ήταν αδύνατο να απαριθμήσει κανείς αναφέρονται και αφορούν νέου είδους διακυβεύματα το σημαντικότερο των οποίων στον καιρό μας είναι το περιβάλλον. Αλλά και οι νέες τεχνολογίες, προπάντων στις επικοινωνίες, δημιουργούν κέντρα συγκέντρωσης δύναμης ενώ η μετανάστευση, το δημογραφικό πρόβλημα αλλά και η πολυπολιτισμικότητα απαιτούν λύσεις, πολιτικές λύσεις. Δίνουν πολιτικές απαντήσεις σε αυτά τα προβλήματα αριστερές ή πολιτικές αποφάσεις;

Στο παρελθόν συνηθιζόταν να ταυτίζεται η Αριστερά με την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και η Δεξιά με τη συντήρηση και τις παραδοσιακές δομές. Στην Ελλάδα, ο εκσυγχρονισμός που επιχειρήθηκε μεταξύ 1996 και 2004 κατέληξε να γίνει συνώνυμο του θατσερισμού ενώ, συγχρόνως, δικτατορικά, λαϊκιστικά και πολλές φορές απάνθρωπα καθεστώτα αντιμετωπίζονται με συγκατάβαση και συχνά με θαυμασμό επειδή θεωρούνται αριστερά! Δεν πάει πολύς καιρός που το προοδευτικότερο και ριζοσπαστικότερο εγχείρημα στην ευρωπαϊκή ιστορία, η ΕΟΚ αρχικά και στη συνέχεια η Ευρωπαϊκή Ένωση, απορρίφθηκε από μεγάλες μερίδες της Αριστεράς και εξακολουθεί να απορρίπτεται από το ΚΚΕ, το οποίο ΠΑΣΟΚ και ΣΥΡΙΖΑ εντάσσουν στις αριστερές και προοδευτικές δυνάμεις του τόπου και επιζητούν συνεργασία μαζί του. Τι είναι, λοιπόν, στην Ελλάδα Αριστερά και τι Δεξιά; Τι είναι, για παράδειγμα, αριστερή οικονομική πολιτική; Είναι αριστερή η πολιτική παροχών (πρώτη τετραετία ΠΑΣΟΚ, πρώτη κυβέρνηση Μαυρογ στη Γαλλία) και είναι δεξιά οικονομική πολιτική η πολιτική σταθεροποίησης της οικονομίας του Κ. Σημίτη (1985-1988) και της δεύτερης κυβέρνησης Μαυρογ στη Γαλλία; Ανάλογα παραδείγματα βρίθουν και στην Ελλάδα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

Σε ένα ενδιαφέρον άρθρο του ο βρετανός επιφυλλιδογράφος Joe Rogaly (*Financial Times*, 12/13.10.95) με τίτλο 'The Left, Right or Center' καλούσε τους αναγνώστες του να 'αναπρογραμματιστούν', να διαγράψουν λέξεις όπως 'αριστερά', 'δεξιά' ή 'κέντρο' διότι

[αυτές] οι τιτλοποιήσεις που επιβλήθηκαν το 1789 έχουν χάσει την προ του 1989 σημασία τους. Ιδιωτικές επιχειρήσεις σε μια οικονομία της αγοράς δεσπόζουν... Στις πε-

ρισσότερες χώρες σοβαροί πολιτικοί δηλώνουν ότι απορρίπτουν το μεγάλο κράτος, είτε το κάνουν στην πράξη είτε όχι. Υπόσχονται να περιορίσουν τις δημόσιες δαπάνες και να μειώσουν τους φόρους. Αυτές είναι οι κύριες οικονομικές προτάσεις του καιρού μας. Τα υπόλοιπα είναι λεπτομέρειες.

Την ίδια εποχή ο Norberto Bobbio αναφερόμενος σε μια ρήση του Sartre ότι 'η Δεξιά και η Αριστερά είναι δύο άδεια κουτιά', που είχε γίνει της μόδας, υποστηρίζει ότι οι όροι 'Δεξιά' και 'Αριστερά' 'απεικονίζουν αντικρουόμενα προγράμματα για την αντιμετώπιση πολλών προβλημάτων [...] φανερώνουν αντιθέσεις [...] υπαρκτές και δύσκολα αναιρέσιμες σε κάθε κοινωνία' (1995: 75-76). Ορισμένα από αυτά τα προγράμματα και πολιτικές απεικονίζονται από τον Peter Glotz (1992: 11) για τα οποία θεωρεί ότι η Αριστερά διαφοροποιείται. Ορίζει την Αριστερά, γράφει, 'ως τη δύναμη που επιδιώκει τον περιορισμό της λογικής της αγοράς [...] θέλει την ευαισθητοποίηση για τα κοινωνικά προβλήματα [...] και τους δημοκρατικούς θεσμούς, την πραγματική ισότητα των γυναικών, την προστασία της ζωής και της φύσης, την πάλη εναντίον του εθνικισμού'. Στο εξακολουθητικό ερώτημα 'τι σημαίνει σήμερα Αριστερά' αναφέρεται, δέκα χρόνια αργότερα, ο Harald Martenstein (*Die Zeit*, 19/ 04.05.2006: 65) για να απαντήσει καταρχάς ότι 'ούτε το κομμουνιστικό κόμμα της Κίνας δεν το γνωρίζει!' Αριστερά προτάγματα σήμερα θεωρούνται ότι είναι, για παράδειγμα, ο περιορισμός του πλούτου των ολίγων και η αύξηση του πλούτου των πολλών, η διατήρηση των κοινωνικών συστημάτων, ο περιορισμός της δύναμης του καπιταλισμού, ο εκδημοκρατισμός του κράτους κ.λπ. Αυτά τα προτάγματα, όμως, γράφει ο Martenstein, τα υποστηρίζουν όλοι: από τον Πάπα μέχρι τον συντηρητικό συγγραφέα Botho Strauss. 'Η δικαιοσύνη, η σύμπνοια ή ο αντικαπιταλισμός δεν είναι μονοπώλιο της Αριστεράς', συμπεραίνει.

Σημαίνουν, λοιπόν, όλα αυτά ότι η διάκριση Αριστερά-Δεξιά δεν έχει στον καιρό μας σημασία; Σημαίνουν ότι έπαψαν προτάγματα και πολιτικές να είναι το ένα ή το άλλο;

Σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου και μέχρι σήμερα αριστερή θεωρείται μια οικονομική πολιτική που αναδιανέμει δίκαια τον παραγόμενο πλούτο. Εάν ξεχάσουμε καταρχάς τι σημαίνει 'δίκαια' και περιοριστούμε σε κάποιες αξίες, ηθικές, κοσμοθερητικές ή και πολιτικές που το ορίζουν, θα πρέπει να αναρωτηθούμε ποια είναι η πολιτική εκείνη που παράγει πλούτο. Μέχρι τώρα η παραγωγή πλούτου ήταν μια υπόθεση την οποία το εκλογικό σώμα στις περισσότερες δυτικές χώρες την εμπιστεύεται σε 'δεξιά' κόμματα ενώ την αναδιανομή του παραγόμενου πλούτου την εμπιστεύεται περισσότερο σε 'αριστερά' κόμματα. Είναι λοιπόν η παραγωγή πλούτου 'δεξιά' πολιτική και η διανομή του 'αριστερή' πολιτική; Στη δεκαετία του 1995-2005 δύο πολιτικοί ηγέτες, ο T. Blair στη Μεγάλη Βρετανία και ο G. Schröder στη Γερμανία, προσπάθησαν να συνδυάσουν αυτές τις δύο πολιτικές στο πλαίσιο του περίφημου Τρίτου Δρόμου. Η Μ. Βρετανία, κατά τη συγκεκριμένη δεκαετία, εξελίχθηκε σε μια υπολο-

γίσιμη παγκόσμια οικονομική δύναμη με αναπτυσσόμενες και εξορθολογισμένες τις αναδιανεμητικές της δομές. Η Γερμανία με την *Agenta 2010* κατάφερε και έθεσε τις βάσεις για την εντυπωσιακή ανάκαμψη από το 2006 (*Der Spiegel*, 2/2008: 85). Έστω και εάν όχι στην ίδια έκταση, το ίδιο προσπάθησε να επιτύχει και ο Κ. Σημίτης με την εκσυγχρονιστική του πολιτική. Και όμως και οι τρεις ηγέτες και τα κόμματά τους διαγράφηκαν από τον κατάλογο των κεντροαριστερών ηγετών και κομμάτων για να αντικατασταθούν από άλλα κομμουνιστικής προέλευσης –για παράδειγμα, το Αριστερό Κόμμα στη Γερμανία– ή και λαϊκιστές ηγέτες, όπως τον Lafontaine· για δε τον νέο ήρωα της ελληνικής Αριστεράς Hugo Chaves να μην γίνεται λόγος.⁴

Στη συσκότιση και σε τελευταία ανάλυση στην υπονόμευση της υπαρκτής διάστασης Αριστεράς-Δεξιάς προπάντων στην Ελλάδα, αλλά και αλλού, έχει συμβάλει μια οκνηρή και νωχελική διανοήση που με περισσή ανευθυνότητα υποδέχεται και αναπαράγει κάθε εύκολη εξήγηση περίπλοκων καταστάσεων που μια αβασάνιστη, εγκλωβισμένη σε κλισέ διεθνής βιβλιογραφία προσφέρει (η περίπτωση του λαλίστατου και επί παντός του επιστητού αποφαινόμενου Noam Chomsky το δείχνει). Ιδιαίτερα το πιο επίκαιρο ελπιδοφόρο όσο και απειλητικό φαινόμενο της οικονομικής, πολιτικής, πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης παρουσιάζεται μόνον από την αρνητική του πλευρά ενώ αποκρύπτονται οι μεγάλες δυνατότητες για μια παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη, καταπολέμηση της φτώχειας κ.λπ. που ανοίγονται και ήδη συντελούνται.

Στη δεκαετία του 1970, στους κόλπους της ευρωπαϊκής δημοκρατικής Αριστεράς ξεκίνησε μια έντονη συζήτηση με αναφορά στο έργο του μεγάλου βρετανο-αυστριακού φιλοσόφου Karl Popper για την ανοικτή κοινωνία και τον ορθολογισμό (Lührs κ. ά. 1975). Η συζήτηση αυτή δεν μπόρεσε να γίνει στην Ελλάδα παρά το γεγονός ότι το βασικό έργο του Popper *Η ανοικτή κοινωνία και οι εχθροί της* έχει κυκλοφορήσει από δύο εκδοτικούς οίκους (Δωδώνη 1980, Παπαζήσης 2003, μτφρ. Ειρ. Παπαδάκη), ελάχιστα όμως έχει συζητηθεί ίσως και εκ του γεγονότος ότι η ανοικτή κοινωνία αποτελεί την κατεξοχήν απειλή της ελληνικής ‘κλειστής’ κοινωνίας και της ‘αμυντικής’ της κουλτούρας. Αλλά και οι συζητήσεις για την άλλη ‘μεγάλη αφήγηση’ του 20^{ου} αιώνα, εκείνη περί δικαιοσύνης, που προέκυψαν από τα μεταφρασμένα και στα ελληνικά έργα του John Rawls, *Θεωρία της δικαιοσύνης* (Πόλις 2001) και *Πολιτικός φιλελευθερισμός* (Μεταίχμιο 2002), ελάχιστη επιρροή άσκησαν στις αναζητήσεις των πολιτικών κομμάτων και τους αναστοχασμούς της ελληνικής κοινωνίας.

... η Αριστερά ως φάρσα

Στις τελευταίες εκλογές ο ΣΥΡΙΖΑ πέτυχε μια εντυπωσιακή αύξηση της εκλογικής του δύναμης από 3,26% το 2004 σε 5,04% ενώ ήδη, μετά την εκλογή του Αλέκου Αλαβάνου στη θέση του προέδρου κατάφερε να επιβληθεί στον χώρο της Αριστεράς ωθώντας το ΚΚΕ ακόμη περισσότερο προς τα ιδεολογικά άκρα.

Με τον Αλέκο Αλαβάνο επικεφαλής, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν αναδείχτηκε μόνο σε μια κυρίαρχη στο αριστερό φάσμα του πολιτικού και κομματικού συστήματος δύναμη αλλά έφερε, μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα, αντιμέτωπο με τη δημοκρατική τάξη εκείνο το κομμάτι της ελληνικής Αριστεράς το οποίο, από την εποχή του ΚΚΕ εσωτερικού και της Συμμαχίας όχι μόνον συμφιλίωσε την Αριστερά με τους θεσμούς της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας αλλά και συνέβαλε αποφασιστικά στη σταθεροποίησή τους. Με τον ΣΥΡΙΖΑ και τον Αλαβάνο, ο Συνασπισμός εξελίχθηκε σε ένα –κατά την τυπολογία του G. Sartori– ‘αντισυστημικό’ κόμμα (1976: 132-4).⁵ Το γεγονός ότι ο ΣΥΡΙΖΑ στράφηκε προς τον αντιεξουσιαστικό χώρο και προσπάθησε να αναδείξει τα προβλήματα που απασχολούν και περιθωριοποιούν ένα μεγάλο μέρος ιδιαίτερα της νεολαίας,⁶ όχι μόνον δεν συνιστά αντισυστημική επιλογή αλλά εντάσσεται στην όλη ‘τριβουνιανή’ (G. Lavanu) δραστηριότητα αριστερών κομμάτων που, όπως στην περίπτωση του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας (PCF) συνέβαλε στην ενσωμάτωση στο δημοκρατικό κοινοβουλευτικό σύστημα της γαλλικής εργατικής τάξης μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αντισυστημική διάσταση της πολιτικής του ΣΥΡΙΖΑ συνίσταται στην ενίσχυση των αντικοινοβουλευτικών και αντιθεσμικών στάσεων που κατά καιρούς εκδηλώνονται και αφορούν τους ακτιβιστές του κόμματος οι οποίοι, σύμφωνα με την τυπολογία του Sartori, δείχνουν αποξενωμένοι από το κοινοβουλευτικό σύστημα. Η ομολογία του κορυφαίου στελέχους και εκπροσώπου Τύπου του ΣΥΡΙΖΑ, Νίκου Βούτση, ότι ‘μεταξύ καναπέ και μολότφ’ εκείνος ‘προτιμά τις μολότφ’, όσο ακραία και εάν είναι, όσο κι αν μπορεί να ερμηνευτεί στην κατεύθυνση της κριτικής για την κυριαρχία της ‘κοινωνίας του καναπέ’, εντούτοις φανερώνει μια υποβόσκουσα σε ένα μέρος του στελεχικού δυναμικού του κόμματος αντικοινοβουλευτική/αντισυστημική νοοτροπία. Είναι, εξάλλου, ο Αλέκος Αλαβάνος που κατ’ επανάληψη, εντός και εκτός του κοινοβουλίου, χρησιμοποιεί απαξιωτικούς για τους δημοκρατικούς θεσμούς χαρακτηρισμούς, ειρωνεύεται τις κοινοβουλευτικές διαδικασίες, δηλώνοντας ότι εκείνος προτιμά οι συζητήσεις μεταξύ των κομμάτων να γίνονται στην οδό Πανεπιστημίου, στο Σύνταγμα ή στην οδό Αριστοτέλους στη Θεσσαλονίκη, εκεί δηλαδή που στις διαδηλώσεις καταργείται το κράτος και κυριαρχεί η βία των κουκουλοφόρων. Η μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2007 δήλωση του Αλ. Αλαβάνου μέσα στο ίδιο το κοινοβούλιο ότι η πρόσφατα εκλεγείσα κυβέρνηση είναι ‘κατοχική’ (!) δείχνει πόσο ταραγμένη είναι η σχέση της ηγεσίας του ΣΥΡΙΖΑ με την κοινοβουλευτική δημοκρατία και τους θεσμούς της. Αυτό αποδεικνύεται και κατά τρόπο προκλητικό στην πρώτη συνέντευξη (*Athens Voice* 27.09.2007) του νεοεκλεγμένου βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ Γρηγόρη Ψαριανού ο οποίος δηλώνει ότι δεν είναι ‘υπέρ της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και της εκλογικής διαδικασίας’, ότι είναι ‘υπέρ της εφόδου στα χειμερινά ανάκτορα...’ Έστω κι αν αυτού του είδους δηλώσεις στελεχών της ριζοσπαστικής τάξης στον Συνασπισμό μπορούν και να ερμηνευτούν ως συνειδητές προκλήσεις και μετα-

μοντέρνα υπερβολή, όσο και αν πολλοί αντλούν ιδέες και επιχειρήματα από την ανατρεπτική γλώσσα και συνθηματολογία της φοιτητικής εξέγερσης του 1968, εντούτοις δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί το γεγονός ότι γίνεται προσπάθεια να επαναληφθεί ακόμη μια φορά η ιστορία· και πράγματι επαναλαμβάνεται, ως φάρσα.

Ο κινηματικός χαρακτήρας του ΣΥΡΙΖΑ, τον οποίο επικαλούνται τα στελέχη του για να εξηγήσουν την αντίθεσή τους προς τον τύπο του κοινοβουλευτισμού που έχει επικρατήσει, δεν παραπέμπει σε κάτι το πρωτόγνωρο και προοδευτικό αφού το ΠΑΣΟΚ είναι εκείνο που, τρεις δεκαετίες τώρα, επιμένει ότι αποτελεί κίνηση και όχι κόμμα. Τα κινήματα του παρόντος, που πρόσφατα ανακάλυψε ο Αλέξης Τσίπρας στο πρόσωπο του Hugo Chaves, είναι γνωστό ότι βρίσκονται στη συνέχεια κινήματων του παρελθόντος, είναι δηλαδή έκδηλα λαϊκιστικά και αντιδημοκρατικά. Η διαφαινόμενη στόχευση του ΣΥΡΙΖΑ να συγκροτήσει μια δυσυπόστατη δομή και λειτουργία με το ένα σκέλος να στηρίζεται στην κοινοβουλευτική ομάδα με επικεφαλής τον Αλ. Αλαβάνο και το άλλο σκέλος να ακουμπά στα εξωκοινοβουλευτικά κινήματα με υπεύθυνο τον Αλ. Τσίπρα, ένα είδος 'διπλής στρατηγικής' που εφαρμόζουν ακραία κόμματα και της Αριστεράς και της Δεξιάς, μόνον τη δημοκρατική και προοδευτική εξέλιξη του ΣΥΡΙΖΑ δεν προοιωνίζεται και επιπλέον παραπέμπει σε μια εργαλειακή αντίληψη της δημοκρατίας και των ελευθεριών που αυτή εξασφαλίζει. Τα κινήματα των οποίων τα αιτήματα θέλησε να εκφράσει τα τελευταία χρόνια ο ΣΥΡΙΖΑ κυριαρχούνται από τάσεις που και αντιδημοκρατικές αποδεικνύονται αλλά και/ προπάντων αντιπροοδευτικές είναι. Η ταύτιση του ΣΥΡΙΖΑ ιδιαίτερα με τις ακραίες τάσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας, φοιτητών και μελών ΔΕΠ, η απόρριψη κάθε είδους αλλαγών ή μεταρρυθμίσεων, το ΟΧΙ ΣΕ ΟΛΑ που σε όλους τους τόνους επαναλαμβάνει –όχι στην αξιολόγηση, όχι στη διαφάνεια, όχι στον ανταγωνισμό κ.λπ.– και τα επιλεκτικά να –ναι στο άσυλο, να στη δωρεάν παιδεία (για τους προνομιούχους),⁷ να στις φοιτητικές κομματικές παρατάξεις (και τα προνόμιά τους), να στο καθεστώς της εξάρτησης των πρυτανικών αρχών από τα κόμματα (ο ΣΥΡΙΖΑ έχει ισχυρή παρουσία μεταξύ των μελών ΔΕΠ), να σε κάθε αντιδραστικό και αναχρονιστικό αίτημα, προπάντων να στο δημόσιο πανεπιστήμιο (αφού εν τω μεταξύ έχει απαξιωθεί στα μάτια της δημοσιότητας με αποτέλεσμα το αίτημα για ιδιωτικά πανεπιστήμια να τείνει να γίνει πλειοψηφικό) κ.λπ.– έκαναν τον ΣΥΡΙΖΑ προστάρη για τη διατήρηση προνομίων σε μικρές ομάδες μιας κοινωνίας που ακόμη ψάχνεται και γι' αυτό παραπαίει. Παρά το γεγονός ότι στον Συνασπισμό εξακολουθούν να υπάρχουν δυνάμεις που θα μπορούσαν να πρωτοστατήσουν σε μια προσπάθεια ανανέωσης του λόγου, των αιτημάτων και της πολιτικής της Αριστεράς, εντούτοις η πλειοψηφική του τάση περισσότερο φαίνεται να ενδιαφέρεται να κερδίσει έδαφος σε βάρος του ΚΚΕ. Μέχρι στιγμής το πετυχαίνει και είναι βέβαιο ότι η κατάσταση που τώρα διαμορφώνεται θα ωθήσει πολλούς απογοητευμένους ψηφοφόρους προς τον ΣΥΡΙΖΑ. Αλλά αυτές

οι ψήφοι δεν θα είναι ψήφοι εμπιστοσύνης αλλά ψήφοι διαμαρτυρίας.⁸ Στην κοινωνία της γνώσης τα κόμματα δεν κερδίζουν τις μάχες στους δρόμους αλλά στον τόπο δουλειάς, στο εργαστήριο των ιδεών, εκεί όπου μπορεί να αναδειχθεί ένα θετικό όσο και συγκεκριμένο όραμα για το μέλλον.

Ποια Αριστερά σήμερα;

Μετά την ήττα του ΠΑΣΟΚ στις τελευταίες εκλογές και κατά τη διάρκεια της εσωκομματικής πάλης για την εκλογή προέδρου, τρεις στους τέσσερις ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ ζητούσαν το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης να στραφεί στα αριστερά.⁹ Όμως, όπως ελπίζω να έδειξα, είναι ο ΣΥΡΙΖΑ που τουλάχιστον στην ευρύτερη κοινή γνώμη κερδίζει το παιχνίδι των εντυπώσεων. Η πρόσφατη δήλωση της γενικής γραμματέως της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ Αλέκας Παπαρήγα για την Αριστερά έχει ενδιαφέρον και χρήζει αναφοράς έτσι όπως αυτή διατυπώθηκε στον προφορικό λόγο:

Εμείς είμαστε ΚΚΕ. Θα σας παρακαλέσω πάρα πολύ. Η έννοια αριστερά δεν είναι ότι δεν υπάρχει, το ΚΚΕ όμως δεν είναι αριστερά. Υπάρχουν αριστεροί που δεν είναι κομμουνιστές. Γιατί θα σου πει κι ο άλλος: 'Εγώ είμαι αριστερός, αλλά δεν είμαι κομμουνιστής'. Γιατί τα ταυτίζετε αυτά τα πράγματα; Έχει μεγάλη σημασία αυτό. Θέλω να πω ότι εμείς είμαστε πολύ αριστερά, εάν θέλετε να χρησιμοποιήσω αυτόν τον όρο σας. Μη μας βάζετε τώρα με όρους 'να μπούμε μαζί με το ΠΑΣΟΚ'. Άλλοι βάζουν και το ΠΑΣΟΚ στην Αριστερά. Τελείωσε. Εμείς είμαστε κομμουνιστικό κόμμα (19 Ιανουαρίου 2008).

Εκείνο που τώρα έχουμε μπροστά μας είναι μια Αριστερά στην οποία συγκλίνουν το ΠΑΣΟΚ και ο ΣΥΡΙΖΑ. Το ΚΚΕ αρνείται να συγκλίνει και αρκείται στο γεγονός ότι είναι κομμουνιστικό. Αυτό τα λέει όλα, δεν ξέρουμε όμως τι. Το ΠΑΣΟΚ μιλάει για την Αριστερά, δεν λέει όμως πώς την εννοεί, γιατί κατά βάση είναι ένα συντηρητικό κόμμα με φιλελεύθερες και προοδευτικές αναλαμπές. Τελικά απομένει ο ΣΥΡΙΖΑ, αυτός είναι η Αριστερά και το λέει. Μόνον που, από όσα είδαμε και από αυτά που ακούμε, ο ΣΥΡΙΖΑ δεν έχει θέσεις αλλά αρνήσεις. Δεν έχει ιδέες αλλά απορρίπτει ιδέες, όποιες ιδέες κατατίθενται: για την παιδεία, για το ασφαλιστικό, για τις συντάξεις... όχι σε όλα.

Εκείνο που έχει προκύψει ως 'λογικό' αποτέλεσμα της όλης 'αριστεροφόρτισης' του πολιτικού λόγου στην Ελλάδα στα χρόνια της Μεταπολίτευσης είναι να κρύβονται πίσω από μια αριστερή φρασεολογία ακόμη και τα πιο συντηρητικά και αντιδραστικά συμφέροντα και αντιλήψεις. Το επί 30 χρόνια παράδειγμα των πανεπιστημίων όπου, κάθε είδος αντιδραστικού αιτήματος ενδουόταν τον αριστερό μανδύα και έβγαине στην αγορά είναι γνωστό. Οδυνηρά γνωστό γίνεται τώρα το αίτημα να μη γίνει αλλαγή στο ασφαλιστικό. Οι συγκλίσεις στο όχι στο ασφαλιστικό που από πολλές κοινωνικές τάξεις και στρώματα προωθούνται οδηγούν τελικά σε μια οριζόντια συμμαχία 'προνομιούχων' και 'μη προνομιούχων' της κοινωνίας καθιστώντας τη λήψη μιας απόφασης, οποιασδήποτε από-

φασης, αδύνατη. Στην Ελλάδα του σήμερα η απαξίωση της πολιτικής που επεξεργάστηκαν τα μεγάλη κόμματα χρόνια τώρα και ώθησε στα άκρα ένα ανεύθυνο συνδικαλιστικό κίνημα κατευθυνόμενο από κρατικοδίαιτους συνδικαλιστές, ανήγαγε την πολιτική του όχι σε όλα σε ιδεολογία. Έτσι η αριστερή ιδεολογία κατάντησε επάγγελμα το οποίο ασκούν οι λίγοι σε βάρος των πολλών..

Σημειώσεις

1. Οι συνεχείς αναφορές των ελληνικών πολιτικών κομμάτων, ιδιαίτερα του ΠΑΣΟΚ, σε ξένα πρότυπα και προτάσεις πολιτικής δείχνει μεν την αδυναμία τους να εκπονήσουν σχέδια στηριγμένα σε στρατηγικές επιλογές, δείχνει όμως και άγνοια της σχετικής επιστημονικής βιβλιογραφίας. Εκεί δείχνονται τα όρια που τίθενται στις αναζητήσεις προτύπων πολιτικής σε άλλες χώρες και γίνεται παραπομπή στην εξάρτηση των αποφάσεων μιας κυβέρνησης από το θεσμικό πλαίσιο και από τις πολιτικές αποφάσεις που έχουν εφαρμοστεί από προηγούμενες κυβερνήσεις, δείχνεται όμως ότι είναι και η κουλτούρα μιας χώρας που επιδρά στις αποφάσεις (βλ. Rose & Davies 1994, Pierson 2000, ιδιαίτερα τις έννοιες policy inheritance και path dependency).

2. Το γεγονός ότι οι αιτιάσεις για την ήττα επικεντρώθηκαν από τους μεν στις αδυναμίες της ηγεσίας και από τους άλλους στην εσωτερική αντιπολίτευση και την υπονόμευση του προέδρου του κινήματος, δείχνει ότι η πλειοψηφία στο ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί να σκεφτεί σοβαρά πέραν στις πραγματικές αιτίες της ήττας. Περισσότερη αξία έχει η, έστω και όψιμη, δήλωση της Βάσως Παπανδρέου ότι δεν θέλει να έχει σχέση με στελέχη του ΠΑΣΟΚ που πλούτισαν από την πολιτική, γεγονός, όμως, που δικαιώνει όλους εκείνους –και τη ΝΔ– που τις τελευταίες δύο δεκαετίες ταυτίζουν μέλη των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ με τη διαφθορά.

3. Μόνον τον Μάρτιο 2006, στα πλαίσια του σκανδάλου για τις υποκλοπές, το ΠΑΣΟΚ προηγήθηκε της ΝΔ στις δημοσκοπήσεις, και αυτό οριακά: 35,9% έναντι 35,6%.

4. Μηνύματα αλληλεγγύης από την επαναστατική διαδικασία της Βενεζουέλας, γράφει η *Αυγή* (06.12.07), μετέφερε η αντιπροσωπεία του ΣΥΝ που επισκέφθηκε πρόσφατα τη χώρα... Επ' ευκαιρία του δημοψηφίσματος, ο Αλ. Τσίπρας εκτίμησε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει πολλά να μάθει από την εκλογική διαδικασία, αφού, όπως ανέφερε, στις περισσότερες χώρες-μέλη στην Ε.Ε. η ευρωπαϊκή συνθήκη 'εγκρίνεται από το παράθυρο, μέσω των κοινοβουλίων των χωρών-μελών'.

5. Για να κατανοήσουμε καλύτερα την έννοια της 'αντισυστημικότητας' και για να την ετάξουμε στον χώρο και στον χρόνο έχει σημασία να σταθούμε στη διττή προσέγγιση των αντισυστημικών κομμάτων, που επιλέγει ο Sartori. Καταρχάς διακρίνει μεταξύ ευρείας [broad] και αυστηρής [strict] αντισυστημικότητας. Αποξένωση [alienation] από το σύστημα και διαμαρτυρία [protest] εναντίον του συστήματος ανταποκρίνονται στις δύο διαστάσεις [broad και strict] της αντισυστημικότητας. Αυτές δε όχι μόνον δεν αλληλοαποκλείονται αλλά μπορούν και να συνυπάρχουν. Οι ακτιβιστές του αντισυστημικού κόμματος μπορούν να είναι αποξενωμένοι από το σύστημα, οι οπαδοί του όμως και οι ψηφοφόροι του μπορεί να εκφράζουν τη διαμαρτυρία τους. Ένα κόμμα είναι με την ευρεία έννοια αντισυστημικό, γράφει ο Sartori (1976: 133) όταν 'υπονομεύει τη νομιμοποίηση του καθεστώτος εναντίον του οποίου στρέφεται'. Στην περίπτωση αυτή το κόμμα στρέφεται εναντίον των αρχών του συγκεκριμένου καθεστώτος. Ο Sartori τονίζει ότι ο ίδιος δεν έχει ποτέ εξισώσει την έννοια της αντισυστημικότητας με εκτός του συστήματος διεργασίες (στο ίδιο). Είναι ο Αλ. Αλαβάνος που επιμένει να προβάλλει

μία, εν τη ευρεία εννοία, αντιοπισθημική Αριστερά όταν τονίζει ότι, όπως η Ολλανδία και η Γερμανία, έτσι και η Ελλάδα 'είναι μια χώρα από τις χώρες εκείνες στις οποίες βλέπουμε ότι βρίσκεται σε άνοδο και σε προσπάθεια να διεκδικήσει έναν ουσιαστικό ρόλο η αντιοπισθημική Αριστερά' (Αυγή, 31.01.08).

6. Το πόσο μεγάλα είναι τα προβλήματα της ελληνικής νεολαίας στο σύνολό της το δείχνουν και τα στοιχεία για την ανεργία των νέων στο τρίτο τρίμηνο του 2007 που ήταν 22,9% για την Ελλάδα, το υψηλότερο στην Ευρώπη των 27 χωρών-μελών (βλ. Eurostat, στην *Ελευθεροτυπία*, 08.01.08: 21).

7. Το Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΚΑΠΕ) της ΓΣΕΕ παρουσίασε μία έρευνα που επιβεβαιώνει αυτό που γνωρίζουμε, ότι δηλαδή η πλειονότητα των φοιτητών στην Ελλάδα εξακολουθεί να προέρχεται από εύπορες οικογένειες ενώ ο αριθμός αυτών που προέρχονται από τα λιγότερο εύπορα στρώματα παραμένει εξαιρετικά χαμηλός (*Ελευθεροτυπία*, 25.01.08: 20). Βλ., επίσης, Κατσούλης 2007.

8. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η κάθετη πώση της αναγνωσιμότητας των κομματικών εφημερίδων *Ριζοσπάστης* και *Αυγή* (βλ. Μαραντζίδης, πίνακας 3, σε αυτόν τον Φάκελο).

9. Πώς όμως να κάνεις 'αριστερή' πολιτική όταν το εργατικό-συνδικαλιστικό κίνημα είναι σε τέτοιο βαθμό κατακερματισμένο και όταν η ηγεσία του προέρχεται στο σύνολό της αποκλειστικά από τις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα;

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Downs, A. (1957/ 1990, 1997). *Οικονομική θεωρία της Δημοκρατίας*, μτφρ. Θ. Αθανασίου & Ν. Σταματάκης, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Glutz, P. (1992). *Die Linke nach dem Sieg des Westens*, Stuttgart: dva
- Κατσούλης, Ηλ. (2003). 'Πολιτισμικές αντιστάσεις στην παγκοσμιοποίηση', στο Ηλ. Κατσούλης, Μπ. Ανανάδη, Στ. Ιωαννίδης (επιμ.), *Παγκοσμιοποίηση. Οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές όψεις*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Κατσούλης, Ηλ. (2005). 'Παγκοσμιοποίηση, κράτος πρόνοιας και shareholder value', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 15: 229-260.
- Κατσούλης, Ηλ. (2007). 'Ο νέος νόμος-πλαίσιο 3549/2007: ρήξη ή συνέχεια;', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 17-18: 205-224.
- Lipset, S.M. & St. Rokkan (1967). 'Cleavage structures, party systems and voter alignments: an introduction' σε, των ιδίων (επιμ.), *Party systems and Voter Alignments: Cross-National perspectives*, New York: The Free Press.
- Lührs, G., Th. Sarrazin, Er. Speer & M. Tietzel (1975). *Kritischer Rationalismus und Sozialdemokratie*, Vorwort Helmut Schmidt, Dietz: Bonn-Bad Godesberg.
- Μπόμπιο, Ν. (1991/ 1995). *Δεξιά και Αριστερά*, μτφρ. Ε. Ανδρεκάκη, Αθήνα: Πόλις.
- Pierson, P. (2000). 'Increasing Returns, Path Dependence and the Study of Politics', *American Political Science Review*, 94: 251-267.
- Rose, R. & Davies, Ph. (1994). *Interitance in Public Policy Change without choice in Britain*, New Haven: Yale University Press.

Schumpeter, J.A. (1943/ 2006). *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός και Δημοκρατία*, μτφρ. Χρ. Τσαμπρούνης, επιστημ. επιμέλεια Μ. Ψαλιδόπουλος, Αθήνα: Παπαζήσης

Voss, G. & H. Pongratz (1998). 'Der Arbeitskraftunternehmer. Eine neue Grundform der Ware Arbeitskraft?', *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 50: 131-158.

Επί του πιεστηρίου

Τελικά μετά την απόφαση του Ευ. Βενιζέλου να μην ιδρύσει έναν όμιλο ιδεών μέσα στο ΠΑΣΟΚ, οι εντάσεις στο κίνημα βαίνουν προς εκτόνωση γεγονός που αναμένεται να επηρεάσει την όλη εικόνα της αξιωματικής αντιπολίτευσης στη δημοσιότητα και στις δημοσκοπήσεις.

Από την άλλη μεριά, ολοκληρώθηκαν με επιτυχία οι εργασίες του πέμπτου συνεδρίου του Συνασπισμού και εκλέχτηκε ο νέος πρόεδρος και η Κεντρική Επιτροπή του κόμματος. Χωρίς να γνωρίζουμε ακόμη τις αποφάσεις του συνεδρίου, αυτό που μπορούμε να διαπιστώσουμε είναι ότι, με την εντυπωσιακή εκλογή του Αλέξη Τσίπρα, ο ΣΥΡΙΖΑ επέβαλε τη 'διπλή στρατηγική' ενώ φαίνεται να κέρδισε κατά κράτος η 'αντισυστημική' αντίληψη που θέλει να καταλογίζει τις τόσες αδυναμίες του ελληνικού πολιτικού συστήματος στην κοινοβουλευτική και αντιπροσωπευτική δημοκρατία.